

© Т. Ф. Семашко
(Маріуполь)

РОЗВИТОК СЕМАНТИЧНИХ ПОТЕНЦІЙ КОЛОРАТИВА *СИНИЙ* У ПРОЦЕСІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

У статті розглядається проблема лінгвістичного опису словесної колористики у процесі вербалізації суспільної свідомості на сучасному зрізі української мови. Мета розвідки – виявити і прослідкувати за найбільш загальними тенденціями розвитку семантичних потенцій кольороназви *синій*. Це, в свою чергу, допоможе відповісти на питання про актуалізацію семантичних можливостей відповідного колоратива у сучасній українській мові. Матеріалом дослідження слугувала мова художньої літератури. Факти підкріплені даними з мови періодичних видань та лексикографічних джерел.

Ключові слова: колір, кольоропозначення, семантика, семантичні можливості.

Т. Ф. СЕМАШКО. РАЗВИТИЕ СЕМАНТИЧЕСКИХ ПОТЕНЦИЙ ЦВЕТОНАИМЕНОВАНИЯ СИНИЙ В ПРОЦЕССЕ ВЕРБАЛИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ

В статье исследуется проблема лингвистического описания словесной колористики в процессе вербализации общественного сознания на современном этапе развития украинского языка. Цель работы – выявить и проследить за наиболее общими тенденциями развития семантических возможностей цветоименования *синий*. Это, в свою очередь, даст ответы на вопросы об актуализации семантических потенций названного колоратива в современном украинском языке. Материалом исследования послужил язык художественной литературы. Результаты подкреплены данными из языка периодических изданий и лексикографических источников.

Ключевые слова: цвет, цветообозначения, семантика, семантические возможности.

T. F. SEMASHKO. EVOLUTION OF THE SEMANTIC POTENTIAL OF THE COLOUR NAME BLUE IN THE PROCESS OF VERBALIZATION OF SOCIAL CONSCIOUSNESS

The article is devoted to the problem of linguistic nomination of colors in the process of verbalization of social consciousness in modern Ukrainian. The author aims at revealing the most common tendencies in the evolution of semantic potentialities of the colour name *blue*, which may elucidate the issues concerning actualization of semantic potentialities of this colour name in modern Ukrainian. The research is based on modern Ukrainian fiction. The findings have been illustrated by the examples chosen from periodicals and lexicographical sources.

Key words: colour, colour names, semantics, semantic potentialities.

1. Вступні зауваження. Колір має велике значення в житті сучасної людини: є важливим елементом сприйняття і розрізнення навколишнього світу. Досить часто від нього залежить настрій, емоції і навіть фізичне самопочуття. Колір, кольоропозначення, кольоровий символізм – цей ряд можна продовжувати і далі, тому цілком зрозуміло, чому такі популярні дослідження різних галузей знань (фізіології, психології, філософії, культурології тощо) у галузі кольору.

Назви кольору є предметом різнобічних лінгвістичних досліджень: етимологічні студії кольороназв, дослідження історії колористичних номінацій, аналіз семантичної структури назв кольору та їх функціонування, порівняльний аналіз кольороназв на матеріалі різних мов (як споріднених, так і неспоріднених) тощо. Ці питання знайшли

розробку у працях Т. Г. Корсунської (Корсунская, 1963), Л. М. Грановської (Грановская, 1964), М. А. Суровцевої (Суровцева, 1967), Н. Б. Бахіліної (Бахилина, 1975), Л. В. Лаєнко (Лаенко, 1988), С. І. Григорук (Григорук, 2000), І. О. Голубовської (Голубовська, 2004), О. П. Василевича (Василевич, 2005) та ін. Українську колористику під різними кутами зору опрацювали А. Г. Кириченко (Кириченко, 1960), А. П. Критенко (Критенко, 1963), О. Б. Ткаченко (Ткаченко, 1967), О. В. Коваль-Костинська (Коваль-Костинська, 1974), О. М. Дзівак (Дзівак, 1975), В. І. Горобець (Горобець, 1977), М. Чикало (Чикало, 1997), І. М. Бабій (Бабій, 1997) та багато ін. Існують розвідки, присвячені окремим іменам кольору. Серед таких і роботи, в яких досліджено колоратив *синій*, які виконали М. А. Суровцева (Суровцева, 1964), Р. В. Алімпієва (Алимпиева, 1982), І. А. Герасименко (Герасименко, 2004), М. О. Луценко (Луценко, 2004).

При тому нез'ясованим залишається питання про семантичні потенції колоратива *синій* у сучасній українській мові. Це і робить **актуальною** тему пропонованого дослідження.

2. Мета дослідження. Кольоропозначення – повноцінна, надзвичайно мобільна, розгалужена лексична система, яка постійно зазнає різних змін: проходить кількісна та якісна еволюція назв кольору, спостерігається морфолого-словотвірна адаптація кольорономінантів, постійно відбуваються семантичні зрушення, що призводять до актуалізації значення того чи іншого колоратива. Пропонована розвідка – спроба на матеріалі української мови виявити і прослідкувати за найбільш загальними тенденціями розвитку семантичних потенцій кольороназви *синій*, що в свою чергу допоможе відповісти на питання про актуалізацію семантичних можливостей відповідного колоратива у сучасній українській мові.

3. Матеріал дослідження. Матеріалом дослідження послуговували лексикографічні джерела (СУМ, 1970–1980; ФСУМ, 1999; СФУМ, 2003; ВТСУМ, 2001), періодичні видання (УК, 2003–2012) та тексти творів сучасних українських митців слова (Бойчук, 2002; Бондарчук, 1997; Парнюк, 2000; Стус, 2003, 2005; Тичина, 1976; Ткачук, 1996; Шевчук, 1968, 1981, 1983, 1990, 1994, 2002; Щербак, 1987).

4. Основний зміст. Кольоропозначення *синій*, належачи до абстрактних колористичних найменувань, має давнє походження, входить до групи основних позначень кольору. У сучасній українській мові відповідний прикметник називає синій колір та відтінки синього.

Стрижневою назвою синього кольору є слово *синій*. Дослідники постійно наголошують на особливості української мови (та деяких інших мов), у якій для позначень синього кольору існує дві основні назви – *синій* та *голубий*, незважаючи на традиційний спектральний поділ, де цим барвам належать різні сектори. Як свідчить реальна дійсність, голубий колір сприймається як світлий відтінок саме синього кольору, відповідно, з точки зору змісту, голубий можна розглядати як варіант синього (голубий – світло-синій). Вважається, що групу прикметників синього кольору можна легко виділити, коли це стосується сучасної мови, але, досліджуючи ці мовні одиниці від найдавніших часів, натрапляємо на ряд труднощів. Насамперед вони пов'язані зі специфікою формування, функціонування та розвитку системи лексем групи синього кольору.

Доцільно згадати про існування спостережень, що синій колір розрізняється і називається пізніше за інші кольори (Berlin, 1969), набуває одночасно значення 'синій' і 'зелений', і лише згодом за ним закріплюється одне із двох значень, а для іншого знаходиться нове слово. Тривалий період співіснування в одному слові двох значень дуже ускладнює роботу дослідникам. Адже не існує свідчень, коли саме у полісемічному слові починався процес розподілу значень.

Зазначимо, що назви синьої барви в українській писемності не становлять розгалуженої системи. Крім слова *синий*, яке позначало широку гаму відтінків, для номінації темно-синього кольору вживалося слово *кгранатовый*, ясно-синього – *блакитный* і зрідка *голубой*, яскраво-синього – *лазуровый* і *василковий* (Чикало 1997: 191).

Історія становлення такого прикметника як назви кольору досить складна і не зовсім зрозуміла. Етимологічні дослідження засвідчують, що слово *синій* було близьким до світлопозначення, тобто у ньому збереглося значення 'той, що відноситься до світла, блиску', але не 'блискучий', 'сяючий', а навпаки 'темний', 'тьмянний', 'позбавлений блиску, сяння' (Бахилина 1975: 176). Якщо припустити, що синій в епоху давніх пам'яток був на межі світло- та кольоропозначення, а точніше – кольоропозначенням, що зберігало застарілі якості світлопозначення, то стають зрозумілими найдавніші приклади його використання (зокрема: *синее вино*, *сине море*, *синего Дону* ("Слово о полку Ігоревім"), *синя яко сажя* ("Житіє Андрія Юродивого") та ін.). Та вже в епоху давніх пам'яток слово *синій* побутує як кольоропозначення із сучасним значенням 'синій', чи точніше 'яскраво синій' (Бахилина 1975: 177).

Спробуємо далі прослідкувати за розвитком значень колоратива *синій*. Полісемічність і деяка невизначеність слова як кольороназви дають привід дослідникам робити висновки про те, що в епоху ранніх писемних пам'яток досліджуване слово, маючи широкий діапазон функціонування, містило у своїй структурі ряд сем, які пізніше були втрачені: сему 'блискучий, яскравий, сяючий' (первісно визначальну); сему 'темний'; сему 'чорний, чорний із синім відтінком або полиском' (при тому науковці тільки констатують зв'язок синього з семантикою протилежних світлого і темного кольорів, не наводячи ні семантичних, ні фонетичних пояснень); сему 'з синцем' і пізнішу інтегральну сему 'синій'. Як зауважує М. А. Мур'янов (Мурьянов 1978: 22) "семантика прикметника *синій* сьогодні відрізняється від давньоруського періоду, коли вона була ближчою до значення 'сяючий, яскравий'". Його думку підтверджує М. А. Суровцова (Суровцова 1974: 95), яка на підставі великого фактичного матеріалу робить висновки, що "різні значення слова *синій* розвивались у такому порядку: первісне його значення 'сяючий, блискучий', засвідчене у пам'ятках XII ст., паралельно вживалося слово *синій* у значенні 'темний'. Пізнішими утвореннями слід вважати значення 'з синцем' (XIII ст.) і 'чорний' (XV ст.)". Отже, робимо висновок, що на глибинному рівні синій колір не виражав власне кольорового значення, а передавав конотацію 'темного'. "Слово *синій* у значенні одного із основних кольорів спектра зафіксоване у пам'ятках з XIII ст." (Суровцова 1974: 95). До XVIII ст. давні, застарілі значення прикметника *синій* зникають – слово зберігається у мові як кольороназва, що називає один із кольорів спектра (Бахилина 1975: 184). Значення це в ньому поступово утверджується, як основне і єдине, що співпадає із сучасним його значенням: "який має забарвлення одного з основних кольорів спектра – середній між голубим і фіолетовим" (СУМ, IX: 182).

Різні джерела свідчать, що колоратив *синій* здавна використовувався для опису зовнішності людини (від неясних, невизначених відтінків синього до насичених, темних); в описах явищ природи, зокрема кольору неба, хмар, повітря; як визначення кольору водних джерел (найчастіше моря); для номінації барви тканин, предметів одягу та побуту; в назвах-термінах для атрибутивної класифікації певних хімічних речовин, коштовних каменів відповідного кольору, фітонімів; в документах для позначення кольору шкіри та ознак різних захворювань; для зображення злих, темних сил тощо (Чикало 1997: 193–194; Бахилина 1975: 179–181).

Проїшовши тривалий шлях розвитку та становлення прикметник *синій* сьогодні

утвердився як абстрактне кольоропозначення, у значенні якого відбулися різноманітні процеси та зрушення. Спробуємо далі з'ясувати, яких семантичних потенцій набув колоратив *синій* на сучасному зрізі української мови.

Прикметник *синій* в силу своєї абстрактності і невизначеності значення не має таких семантичних можливостей, зокрема асоціативного переосмислення, як інші колоративи (наприклад, *чорний*, *білий*, *червоний*). Разом із тим номен *синій* здатний сполучатися із широким колом іменників різних тематичних груп, що супроводжується розширенням його семантики і набуттям лексемою нових значень.

Виходячи з концептуалізації синього кольору, можна говорити про об'єкти його референції. У природі прототипом синього кольору є вода; також прототиповим референтом синього виступає колір неба, але він не цілком уподібнюється небу, як, наприклад, *голубий* (який безпосередньо пов'язаний із ясным денним світлом), адже *синій* пов'язаний з відсутністю світла ясного дня (ВТСУМ: 257). Іншим прототиповим референтом може бути реакція шкіри на удар або холод тощо. Співвіднесеність із небом, з одного боку, і забарвленням шкіри, що постраждала від удару, холоду чи хвороби, – з іншого, зумовила специфіку переносних, метафоричних значень і символічних функцій цього колірною найменування, яке в різних контекстах набуває конотацій, у яких реалізуються асоціації з синім кольором як позитивного, так і негативного емоційного плану. За І. О. Голубовською (Голубовська 2004: 157), синій колір як “холодний” асоціюється з кольором шкіри людини, яка страждає фізично чи психологічно, отже, може символізувати негативні поняття. Можна припустити, що негативні конотації номена *синій* детерміновані семантичною близькістю змісту синього і чорного кольорів.

Найбільш повно експресивні можливості колоратива *синій* проявляються в системі образно-поетичної мови, а також у мові преси та публіцистики з її необхідністю в утворенні нових яскравих образних засобів.

Об'єднавши близькі за значенням асоціації і згрупувавши їх, можна уявити семантико-асоціативну структуру синього кольору у вигляді таких складових: ‘колір’, ‘водні джерела’, ‘пов'язаний з небом’, ‘гарний’, ‘приємний’, ‘простір’, ‘романтичний’, ‘спокій’, ‘жорстокий’, ‘хворобливий’, ‘негативний’. Цей набір реалізується у вигляді наступних лексико-семантичних варіантів значення, що закріпилися в сучасній українській мові:

- 1) ‘зовнішній вигляд людини’: *Він звів на неї теплі сині очі – їй аж застогнати*

захотілось, такі прозорі вони були й чисті (Шевчук 1981: 111). Втербила [мати] в пісок жовтий старі сині руки (СУМ, IX: 183). Обличчя її теж змінилося – зникли сині кола під очима, на щоках грав рум'янець (Щербак 1987: 57). На другий день усі бачили Остапа з червоними очима і синім носом (СУМ, IX: 183). Біле, аж синє, тіло його запалилося на сонці, почервоніло на спині та шиї (СУМ, IX: 183);

2) 'стан людини': Вскочив у хату, як пуп синій, зубами цокоче (СУМ, IX: 183). Бурунда німий, синій з натуги і злості, зирнув довкола по долині (СУМ, IX: 183). Тряслась, крєктала, побивалась, як бубон синя стала вся (СУМ, IX: 183);

3) 'явища природи': І йому тоді в Синичому, обвіяному тугими крильми синіх сутінків, уперше захотілося мати власний дах над головою (Шевчук 2002: 130). Отой застиглий, ніби, драглистий синій простір, який наповнювався ще й музикою (Шевчук-2002: 96). За нами вже крався сутінок, бо далекі горби були покриті синім серпанком (Шевчук 1981: 138). Серед неба світив місяць, і був він у ту ніч такий яскравий, що дорога, по якій вони йшли, засвітилася синім вогнем (Шевчук 1983: 66). Завмерло стоїть коло них смерека, наче й вона заслухалася, чисте срібло плавалося в синьому вітрі (Бондарчук-1997: 62);

4) 'який цвіте квітками синього кольору': А між ними синім цвітом вже зацвів терлич (Стус 2003: 209). Засиніли довгі смуги толоки, вкриті синіми та фіолетовими квітками (СУМ, IX: 182). Босць стояв над куциком синіх васильків (СУМ, IX: 182). Сині волошки проти місяця іще більше синіли (СУМ, IX: 183)

5) 'опис водних джерел': Вибрав із синіх хвиль гачка, звів свого списа й подибає шукати затишнішого місця (Шевчук 1981: 51). Сині глибини океану ховають у собі безліч невідомого (УК, 2003, № 109: 11). От і Дніпро блищить синьою хвилею, і човни по березі розкидані (СУМ, IX: 182). Миколо, коли ти мене любиш, то я піду за тобою за синє море (ФСУМ, I: 506). Народно-поетичне сполучення за синє море у контексті набуває додаткового значення 'далеко';

6) 'номінація барви одягу': Шульга був у фланелевій синій піжамі, яка мішком висіла на його кощавому тілі (Щербак 1987: 81). Цим він докорінно відрізнявся від свого попередника Білана, який ніколи не звертав уваги на вбрання і ходив, як тюхтій, у старих піджаках й зім'ятих штанях, завжди дібраних невлад: якщо коричневий піджак, то обов'язково сині штани (Щербак 1987: 20). Стрів [Антін] несподівано Марту. Ішла назустріч, затягнута в синій новий костюм (СУМ, IX: 182). Була вдягнена в новеньке зимове синє пальто, з білим нутрієвим коміром, і в голубу плетену

шапочку з пухнастої вовни (Щербак 1987: 141). На площі було повно молоді, “сині кашкети” слідували за порядком (УК, 2005, № 118: 11). Не любить Ліночка “синіх панчів”, хоч і самій, між нами кажучи, трьох десятків доходить (ФСУМ, I: 607). Сполучення сині кашкети, синя панчоха утворилися на основі метонімії – перенесення кольору одягу (форми) на людину. У першому прикладі йдеться про форму української міліції, у другому – про жінок, що повністю поринули у книжні, наукові інтереси та знехтували сім'єю. Вираз виник як образ особи чоловічої статі, і не мав того зневажливого значення, з яким уживається сьогодні. Спочатку він позначав гурток осіб (як чоловіків, так і жінок), які збиралися для бесід на літературні та наукові теми. Душею гуртка був учений Бенджамін Стеллінфліт, який, нехтуючи модою, носив сині панчохи (Ашукін 1986: 578);

7) ‘номінація предметів за кольоровою ознакою’: У синій вазі стеблина яра (Стус-2003: 230). Тепер Оскар дістав інший татунок тютюну, із синьої пластикової торбинки, й знову почав натоптувати люльку (Щербак 1987: 57). Чіпка взяв гроші, подумав, повертів у руках синю бумажку, заховав її в кисет з тютюном (СУМ, IX: 183). На його дверях висіла новенька синя скляна табличка: “Завідуючий лабораторією” (Щербак 1987: 157). Дала їм свого синього “Москвича”, який їхав в область по бакпрепарати (Щербак 1987: 152);

8) ‘романтичний’, ‘ідеалістичний’. Це позитивне значення колоратива знайшло вираження у сполученнях синя птиця, синій птах, що функціонують в українській мові як символ радості, щастя, чудової мрії, осягнення ідеалу таємниці. Наприклад: Яка зринає у вічність то синім птахом радості, то чорним вороном смутку (Ткачук 1996: 166). На літературних ловах, в полюванні за синьою птицею істини, перед судом історії й читача, Остап Вишня лишився невмирущим (ФСУМ, II: 716). Сполучення є міжмовними омонімами, де можна прослідкувати сильний зв'язок початкового значення прикметника, пов'язаного з небом;

9) ‘ознаки різних захворювань’: Зупинилася десь неподалік і та друга, бо їй забракло повітря, і сині кола пішли перед очима (Шевчук 2002: 256). Не жити уже Демидові на білому світі, бо ж такий він синій та пухлий (СУМ, IX: 183). Ясногорська справді стояла бліда, з синіми смугами під очима (СУМ, IX: 183). Сполучаючись з іменниками тематичної групи “людина, частини тіла людини”, лексема синій має чітко виражений негативний характер, де виділяються семи ‘хворобливий’, ‘пошкоджений’, ‘неприємний’;

10) ‘поганий’, ‘негативний’: *У гори вітер з заходу навів сінїх непроглядних хмар і залїг* (СУМ, IX: 182). На семантичному рівні відбувається зсув від значень синього кольору до лексико-семантичного поля прикметників чорного кольору. Сема ‘синій колір’ нівелюється диференційною семою ‘темний тон’ і розвиваються потенційні семи – ‘лиховісний’, ‘страшний’. У наведеному контексті негативна експресивність слова *синій* виявляється завдяки парадигматичним відношенням, у які вступає прикметник, уживаючись поруч із іменником *хмара* (дощова хмара).

Це значення представлене і застарілим сполученням *синій ніс*. Йдеться про таку людську ваду, як схильність до вживання алкоголю: *Веде пару сіреньких, невеличких бичків .. дядечко.. з таким носом, що здавалося, .. ще змалечку не цурався чарочки. – Що за бички, “синій ніс”!* (СФУМ: 437). *У п’яниці, коли не під очима синє, так плечі в глині* (СУМ, IX: 183);

11) ‘жорстокий’. Функціональне перенесення на основі загальних виконавчих функцій стало базою творення номінативного сполучення *Синя Борода*, наділеного негативним значенням. Аналізована лексема у відповідному сполученні втрачає колірне значення і актуалізує значення ‘жорстокий’. Сполучення є запозиченим, що на українському мовному ґрунті поступово втратило прозорість своєї внутрішньої форми: його значення не базується на переносних значеннях його компонентів, вираз функціонує як еквівалент одного слова, де переважає називна функція, а не функція образної експресії. Пор.: *Зазвичай він дуже ревниво ставився до візитів у свій підвал, неначе Синя Борода, що ховав там трупи своїх друзин* (Парнюк 2001: 8). Лексичне значення у цьому прикладі визначається конотацією, яка подає додаткову інформацію емоційно-оцінного характеру, а архісема ‘колір’ відходить на другий план. Наявні в змісті сполучення негативні конотації дозволяють припустити, що в основу творення виразу покладено асоціації з синім кольором, близьким до чорного, саме негативного плану, що означає все погане, лихе, жорстоке;

12) ‘бідний’. Це застаріле негативне значення знайшло відображення у сполученні *бідний, аж синій*: *Он недавно в одного чоловіка з сусіднього села хату спалили. А він же такий бідний, аж синій* (ФСУМ, II: 805);

13) ‘зображення темних сил’: *Хай горить усе синім полум’ям. Ну скільки уже можна говорити про одне і те ж саме?* (УК, 2003, № 113: 9). Наведене сполучення з негативною конотацією, крім кольорового значення, включає в себе й інші додаткові семи. *Синє полум’я* – набуває значення ‘пекельний’, що уже пов’язано з християнською

релігією, де символізує пекельний вогонь. У сучасній українській мові це сполучення має дещо затемнену етимологію, зберігаючи негативне осмислення дії;

14) атрибутивні назви-терміни: *Якщо синій люпин добре проростає, розвивається і дає найвищий урожай при ранньому посіві, то білонасінний кормовий треба сіяти в третій декаді квітня* (СУМ, IX: 183). *Популяція синіх китів весь час зменшується* (УК, 2005, № 74: 13). *У Карпатах водяться такі види бабок, як чотириплямиста, красуня блискача, коромисло синє та інші* (СУМ, IX: 183);

15) постійний епітет до деяких назв: *Озеро синіми слізьми сходить* (Тичина 1976: 84). *Синьою втомою на обличчях сиділо безсоння, в руках помічалася нервовість* (Бондарчук 1997: 68). *Мене наче млоїв синій жаль у душі, коли уявляв те дивне кохання* (Бойчук 2002: 40). *Дні потяглися для мене як синій чад* (СУМ, IX: 182). *Коли нас облишає голодний біль, ми, нахилиючись над собою, прозріваємо в полисках синю вічність* (Стус 2005: 33). *А навколо нависла суха, дзвінка тиша, забираючи у синій полон душу й почуття* (Шевчук 1968: 81).

Широка палітра відтінків, що передає прикметник *синій*, вимагає уточнення кольору. Характерним для української мови є відображення темних та світлих відтінків синього кольору. Так для позначення насиченого синього використовуються:

1) складні слова: *темно-синій, синьо-чорний, чорно-синій*: *Була в потертому темно-синьому пальті з заяложеним коміром із штучної цигейки, немовби взятої зі старої солдатської шапки-вушанки* (Щербак 1987: 43). *Тут з сусіднього купе підійшов ще один викладач, теж професор, трохи молодший за Едвардса: міцне тіло культуриста, чорно-синя майка Гарвардського університету* (Щербак 1987: 116);

2) повторення однокореневих слів: *Оця стежина, що збігає в діл (цей синій-синій тьмавий ворочок розлуки)* (Стус 2003: 311). *Мріють сині-сині айстри без радіння і журби* (Стус 2003: 311);

3) прикметники у формі ступеня якості, утворені за допомогою префікса *пре-*: *Синім-пресинім видався Андрієві ліс, який змалку був для нього рідним домом* (УК, 2006, № 24: 7) та суфікса *-ющ-*: *Увесь синющий з'явився він пізно вночі, коли всі уже розійшлися* (УК, 2010, № 34: 11);

4) прислівники: *Мій вороне, пророче мій, несамовито синій вороне мій* (Стус 2005: 76). *Надзвичайно синю воду могли спостерігати цього року відпочиваючі в районі Судака* (УК, 2011, № 51: 3). *Над головами цвів невимовно синій розлив неба, а море було зеленкувато-перламутрове* (Шевчук-1981: 211).

Для позначення світлих відтінків синього кольору використовуються:

1) складні слова: *Помахував батіжком, згорбився, а з-під солом'яного бриля визирали ясно-сині очі* (Шевчук 1990: 49);

2) суфікси *-еньк-/-есеньк-/-ісіньк-* (суфікси, що передають світло-синій відтінок кольору з пестливим значенням): *Ревуть, стогнуть гори-хвилі в синесенькім морі* (СУМ, IX: 181). *Сонце пригрівало, понад зеленим лугом слався синенький димок весняних випарів, гнав поперед себе гнилуватий болотяний душок* (СУМ, IX: 181);

3) суфікси *-юват-/-ав-/-яв-* (суфікси, що передають значення неповної міри вияву ознаки): *Недобрий синюватий рум'янець, мов тінь, набігав на зеленкуваті очі Стадницького* (СУМ, IX: 189). *Дача Супрунів стояла на крутому пригорку на березі річки Козинки, за якою починалися синюваті, щемливо-задумливі придніпровські луки* (Щербак 1987: 59). *Блакитні вогні все розростались і цвіли на вершечках червоним, як хмари при сході сонця. По обличчях юрми розлились мертві синаві тони* (СУМ, IX: 190). *На горах мліють смерекові ліси, повіті прозорою синявою млою* (СУМ, IX: 190).

Для відтворення інших відтінків синього кольору (зокрема, невизначених) сучасна українська мова послуговується складними словами: *Різкий вітер уже розвіяв туман, у розривах хмар визирнуло сонце, ковзнуло тимчасовим своїм промінням по скляній, синювато-сірій поверхні Інституту інформації, визолотивши її на якусь мить* (Щербак 1987: 20). *Шарлатово жахтить душа от повівів світанку голчасто-синіх* (Стус 2003: 287). *За вікном цвів срібно-синій сутінок* (Шевчук 1983: 15).

5. Висновки. У сучасній українській мові прикметник *синій* утвердився як абстрактне кольоропозначення, яке займає міцну позицію, функціонує у різних жанрових стилях у своєму основному значенні 'яскраво-синій'.

Протягом тривалого історичного розвитку кольорономінант *синій* звільнився від конотацій, пов'язаних із прикметником-світлопозначенням, частково зберіг застарілі значення, що передають кольорову ознаку (функціонують вони переважно у складі сталих сполучень і в народно-поетичному використанні) та розширив свої потенційні семантичні можливості.

Актуалізації семантичних потенцій прикметника *синій* сприяє його широка предметна співвіднесеність, практично необмежена сфера функціонування та сполучуваності, що призводить до утворення нових лексико-семантичних варіантів значення, у яких реалізуються асоціації з синім кольором як позитивного, так і негативного емоційного плану. Відповідні спостереження можуть бути підкріплені

іншими прикладами, що буде зроблено автором у подальшому.

Підсумовуючи, зазначимо: лінгвістичну колористику необхідно розглядати як багатозначову семантичну одиницю думки. У перспективі передбачено використання відповідного підходу під час дослідження значення інших назв кольору.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алимбиева Р. В. Становление лексико-семантических групп прилагательных в русском языке первой половины XIX века / Р. В. Алимбиева // Вопросы семантики : Исследования по исторической семантике : [Межвуз. сб.] – Калининград, 1982. – С. 49–60.
2. Ашукин Н. С. Крылатые слова : Литературные цитаты. Образ. Выражения / Н. С. Ашукин, М. Г. Ашукина. – М. : Правда, 1986. – 766 с.
3. Бабій І. М. Семантика, структура та стилістичні функції назв кольорів у сучасній українській мові / І. М. Бабій. – К., 1997. – 184 с.
4. Бахилина Н. Б. История цветообозначений в русском языке / Н. Б. Бахилина. – М. : Наука, 1975. – 288 с.
5. Василевич А. П. Цвет и названия цвета в русском языке / Василевич А. П., Кузнецова С. Н., Мищенко С. С. / [под общей редакцией А. П. Василевич]. – М. : КомКнига, 2005. – 216 с.
6. Герасименко И. А. Семантика и особенности функционирования колоратива синий / И. А. Герасименко // Типологія мовних значень у діяхронічному та зіставному аспектах. – 2004. – Вип. 10. – С. 122–131.
7. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу / І. О. Голубовська. – К. : Логос, 2004. – 284 с.
8. Горобець В. І. З історії назв кольорів в українській мові / В. І. Горобець // Культура слова. – 1977. – № 12. – С. 56–65.
9. Грановская Л. М. Прилагательные, обозначающие цвет, в русском языке : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 „Русский язык” / Л. М. Грановская. – М., 1964. – 22 с.
10. Григорук С. Прагматичні функції колористичної лексики у художньому тексті (на прикладі поезії Г. Державіна) / С. Григорук // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів, 2000. – Вип. 29. – С. 183–190.
11. Дзівак О. М. Про систему кольорів у сучасній українській літературній мові / О. М. Дзівак // Українське мовознавство. – К., 1975. – Вип. 3. – С. 25–31.
12. Кириченко А. П. Структурно-семантичні типи назв кольорів в східнослов'янських мовах / А. П. Кириченко // Питання українського мовознавства. – Кн. IV. – Львів : Видавництво Львівського державного університету, 1960. – С. 127–136.
13. Коваль-Костинська О. В. Назви основних кольорів у болгарській, українській і російській мовах (порівняльна характеристика) / О. В. Коваль-Костинська // Українське мовознавство : Міжвідомчий науковий збірник. – К., 1974. – Вип. 2. – С. 28–37.
14. Корсунская Т. Г. О системе цветообозначений в русском, английском и немецком языках / Т. Г. Корсунская, Х. Х. Фридман, М. И. Черемисина // Ученые записки. – Горький : ГГПИИЯ, 1963. – Вып. 25. – С. 21–31.
15. Критенко А. П. Семантична структура назв кольорів в українській мові / А. П. Критенко // Славістичний збірник. – К. : Видавництво АН УРСР, 1963. – С. 97–111.
16. Лаенко Л. В. От семантики цвета к социальной семантике языка (на материале русских и английских прилагательных, обозначающих цвет) : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 „Русский язык” / Л. В. Лаенко. – Саратов, 1988. – 17 с.
17. Луценко Н. А. Из записок по диахронической семантике : ‘синий’ / Н. А. Луценко // Нова філологія. – Запоріжжя, 2004. – № 1 (20). – С. 5–13.
18. Мурьянов М. А. К интерпретации старославянских цветообозначений / М. А. Мурьянов // Вопросы языкознания. – 1978. – № 5. – С. 20 – 27.
19. Пелевина Н. Ф. О соотношении языка и действительности (обозначение красного и синего цветов) / Н. Ф. Пелевина // Научные доклады высшей школы : Филологические науки. – 1962. – № 2. – С. 149–153.
20. Суровцева М. А. К истории слова “синий” в русском языке / М. А. Суровцева // Ученые записки Кишиневского университета. – 1964. – № 71. – С. 90–95.
21. Ткаченко О. Б. З історії назв кольорів в українській мові. Червоний (червінець, червоне золото) / О. Б. Ткаченко // Структура і розвиток слов'янських мов. – К., 1967. – С. 73–81.
22. Чикало М. З історії назв кольорів в українській мові (XIV–XVIII століття) / М. Чикало // Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка : Праці філол. секції. – Львів, 1997. – С. 186–209.
23. Berlin B. Basic colour terms : their universality and evolution / B. Berlin, P. Kay. –

Berkeley : University of California Press, 1969.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

25. *Бойчук-2002* : Бойчук Б. Дві жінки Альберта / Б. Бойчук. – К. : Факт, 2002. – 168 с.
26. *Бондарчук-1997* : Бондарчук І. Знайомі обличчя / І. Бондарчук. – К. : Обереги, 1997. – 119 с.
27. *Парнюк-2000* : Парнюк Т. Заповіт прадіда / Т. Парнюк. – К. : Зелений пес, 2001. – 278 с.
28. *Стус-2003* : Стус В. Полімпсест. Вибране / В. Стус. – К. : Факт, 2003. – 380 с.
29. *Стус-2005* : Стус В. Час творчості. Dichtenszeit / В. Стус. – К. : Дніпро, 2005. – 704 с.
30. *Тичина-1976* : Тичина П. Твори в двох томах / П. Тичина. – К. : Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1976. – 400 с.
31. *Ткачук-1996* : Ткачук С. Молитва за рідну мову / С. Ткачук. – Бухарест : «Мустанг», 1996. – 308 с.
32. *Шевчук-1968* : Шевчук В. Набережна-12 / В. Шевчук. – К. : Молодь, 1968. – 244 с.
33. *Шевчук-1981* : Шевчук В. Долина джерел / В. Шевчук. – К. : Радянський письменник, 1981. – 239 с.
34. *Шевчук-1983* : Шевчук В. Дім на горі / В. Шевчук. – К. : Радянський письменник, 1983. – 487 с.
35. *Шевчук-1990* : Шевчук В. Птахи з невидимого острова / В. Шевчук. – К. : Радянський письменник, 1990. – 470 с.
36. *Шевчук-1994* : Шевчук В. Стежка в траві / В. Шевчук – Х. : Фоліо, 1994. – Т.1. – 494 с.; Т.2. – 526 с.
37. *Шевчук-2002* : Шевчук В. Срібне молоко / В. Шевчук – К. : Книжник, 2002. – 190 с.
38. *Щербак* : Щербак Ю. Причини і наслідки / Ю. Щербак. – К. : Радянський письменник, 1987. – 316 с.
39. *УК* : “Урядовий кур’єр”, №№ 1–248, 2003; №№ 1–200, 2004; №№ 1–174, 2005; №№ 1–180, 2006; №№ 1–192, 2010; №№ 1–210, 2011.
40. *ВТСУМ* : Великий тлумачний словник сучасної української мови / [укладач і головний редактор В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
41. *СУМ* : Словник української мови в 11 томах. – К. : Наукова думка, 1970-1980.
42. *СФУМ* : Словник фразеологізмів української мови / [укладачі В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк, В. В. Дятчук]. – К. : Наукова думка, 2003. – 1097 с.
43. *ФСУМ* : Фразеологічний словник української мови / [укладачі В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк]. – К. : Наукова думка, 1999. – 980 с.

Стаття надійшла до редакції 4.09.2013